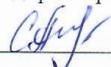

Министерство образования и науки Республики Тыва
МУ Управление образования Чеди-Хольского кожууна
МБОУ СОШ с.Элегест

СОГЛАСОВАНО

зам. директора по УВР

 Сотпа А.А.

от «31» августа 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

 Тулуш Н.М.-Х.

Приказ №63

от «31» августа 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Литературлуг номчулга»

для обучающихся 3 класса

с.Элегест2024

Тайылбыр бижик.

Зку класстын торээн чугаа эртемнге тургускан календарлыг план Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында ооредилге-методиктиг човулелдин бадылааны-биле, Л.С.Кара-оолдун 2-4 класстарга тургусканы эге школанын номчулга программазынга (Кызыл-2011 чыл) даянып тургустунган.

Эге школага «Литературлуг номчулга» деп эртемни өөрөдириниң кол **сорулгазы** – төрөөн дылынга медреселдиг, шын база аянынг номчуп билир кылдыр чаңчыктырарда, тыва дылында бижиттинген өөрөдилге, эртем-популярлыг база чечен чогаал сөзүглелдериниң утказын шингээдип, угаап бодаар чаңчылдарын оттуруп сайзыратпышаан, бот номчулга дуржулгазынга даянып, номчукчу бүрүн эргезин хевирлээр. Ук сорулганы боттандыраы-биле дараазында **айтырыгларны** шийтпирлээр:

- төрөөн дылынга чугаа ажил-чорудулгазының бүгү хевирлерин (дыңнаары, номчууру, чугаалаары, бижири) сайзыратпышаан, өске кижилер-биле харылзаа тудуп билир кылдыр чаңчыктырар;
- тыва чечен сөстү эстетиктиг шингээдип алырынга белеткеп, төрөөн дылынга номчуттунар сонургалын оттуруп сайзырадыр;
- тыва чечен чогаалдың сөзүглелдери-биле ажилдап билир кылдыр чепсеглээр сорулгалыг эге практиктиг билиглерни бээр;
- чаңгыс ол-ла темага бижиттинген тыва болгаш өске чоннарның чогаалдарын деңнеп, дөмей болгаш ылгалдыг чүүлдерин тодарадып билир кылдыр чаңчыктырар;
- уругларның номчаан чогаалдарынга даянып, оларның мөзү-бүдүжүн хевирлеп тура, *эки – багай, буянынг – бак* деп чүүлдер дугайында билиглерин сайзырадыр, төрөөн чону база өске аймак кижилер чурттап турар чурту дээш чоргааралын оттуруп, тыва болгаш Россияның чоннарының культура база чечен чогаалын хүндүлеп билир кылдыр кижизитпишаан, өөреникчиниң мөзү-эстетиктиг дуржулгазын байыдар.

2. «Литературлуг номчулга» деп эртемниң ниити характеристиказы

«Литературлуг номчулга» деп эртемге сайгарар сөзүглелдерниң кол темалары. «Төрөөн чугаа» номун тургузуп тургаш, темаларны берип кааны езугаар өөрөдири албан эвес, авторлар боттарының сүмелерин кирип, өскертип болур. «Литературлуг номчулга» деп эртемни өөрөдирини-биле неделяда 1 шакты берип турар, ниити-биле – 34 шак.

Личностуг (бот - тускайлан), метапредметтиг, эртемге хамаарыштыр шингээттинер туннелдер.

Личностуг (бот-тускайлан онзагайлыг) Оореникчилерге хевирлеттинген турар билиглер:

- Төрөөн дылывыс харылзажырынын база мээ-медереливистин шынарын коргузеринин кол чепсээ;
- Төрөөн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;

- Сагьш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптуг ажыглап билири.;
- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонuurгалын оттурары;
- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.
- Бойдусту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээри.

Оореникчилерге хевирлеттинип болурунун билиглери:

- Торээн дылын сайзырадырынга. ону кадагалап арттыраарынга оореникчинин бот киржилгези;

Метапредметтиг.

Регулятивтиг (углаар-баштаар)

Оореникчилернин чогуур деннелге билип алыр ужурлуг чуулдери:

- Ооренип турар эртеминин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;
- Башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;
- бот хыналданы, удур-дедир хыналданы кылып билири.
- Салдынган сорулгага дууштур кылыр ужурлуг ажылды планнап, хайгаарап, оон туннелинге чедеринин болдунар аргаларын тодарадып билирин ооредир.
- Сорулганы шын салып, ону чедип аларынын аргаларын дилеп , тып билирин ооредир.
- Ооренген чуулдерин сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чаа чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар.

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Ооренген темазынга алган билиглерин туннеп болгаш унелеп билирин боттандыраары;
- аас болгаш бижимел чугааны дылдын негелдери-биле чогуур уезинде практика кырынга оскертип болгаш ажыглап билири

Билиин ханыладырынга туннелдер (познавательные)

Оореникчилернин ооренип алыр ужурлуг билиглери:

- билиин ханыладырынга дууштур сорулганы салып билири;
- херек дыннадыгларны ангылаары; херек билиглерни дилеп-тывары;
- аас болгаш бижимел чугааны шын тургузуп билири;
- тургустунуп келген айтырыгларны тода, шын шиитпирлээр аргаларны дилеп-тывары;
- дыннаан, номчаан созуглелдеринден херек, кол чуулду тывары;
- берге айтырыгга шын харыыны дилеп-тывары.
- Чаа чувени билип алыр чуткул-сонuurгалын улам сайзырадыр
- Словарьда, библиотека каталогтарында бар чугула медээлерни кылып, ону дилеп, шыгжап чанчыгары. Компьютерге ажылдап ооренири.

- Эштежип ажылдаарынга ооренир. Бодун ангы-ангы рольдарга кириштирер (удуртур, кууседир)
- Херек материалдарны дилеп, тып билири. (янзы-буру номнар, словарь, интернет)

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;
- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиг-биле тургузуп билири;
- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып, дамчыдып билири;
- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алып билиглерин:

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;
- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары; ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;
- коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

Оореникчилернин ооренип ап болур аргалары:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;
- удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип, билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

**Тематиктиг планнаашкыны.
Литературлуг номчулга 3 класс
(Чылда 34 шак, неделда 1 шак)**

№	Кичээлдин темазы	Кичээлдин негелдези	Словарь
Экии, Литературлуг номчулга !			
1-ги улдун			
1	Моорей «Угаанныглар, сагынгырлар.» Тыва черге йорээл.Е.Танова.	Эрткен ооредилге чылында ооренип алган чуулдерин катаптаар Эге рифма-одуругларнын эге ужуктеринин слогтарынын домейлежири (аяннажыры).	Йорээл, хей аът кирер, дайгы, алба , келдей безин
Улустун аас чогаалынын биче хевирлери.			
	Тывызыктар. Улегер домактар.	Ада-огбевистен аас чугаа дамчыштыр келген улустун аас чогаалында (фольклор) улуг эвес хемчээлдиг, колдуунда шулук	Чузун, хонаш, тун, ши э, аскыр. боскаан. да, амал, дадаазын, сай , союлду, эрикпес, ты

		тургузуглуг,уран-чечен аргалар ажыглааны-биле дыл-домаа кайгамчыкчараш хевирлер(жанр) бар.	ын сарыг.Дарган.
2	Оюн удээн чугаалар.Салаалар-биле ойнаар оюннар: «Чыдыг кодан», «Алагатай».	Оюн удээн чугаалар-уругларнын оюн уезинде ажыглаар шулук азы диалог тургузуглуг чечен чугаалар-биле удеттирген оюннар болурун таныштырар.	Чаглаа,уруктаар.Кож ктыг,ай бакым,хун бакым,оттуум,оттуу терге.
	Узун тыныш.	Узун-тыныш дээрге ишкээр киир тынгаш,чангыс тыныш иштинде бот-боттарын ажар сорулгалыг,санаашкын кылыр аас чогаалынын бир хевири.Аразында маргыжар болгаш ун органнарын сайзырадыр.	Курут,бала.
Ооренип оорен.			
3	Аккырмаа биле ийи. С. Сурун-оол. Бодалга бодааным.Н. Носов.	Диригжидилге аргазы дээрге чогаалга амылыг эвес чувелерни кижини ышкаш дириг кылдыр чуруп коргузерин билиндирер.	Чемелеткен,кыйы кыйыы-биле,сергектенип,к ак ажыт. Баш ашкан,ээдереп калган,алан кайгап,баартыктыг, ра олчаан.
	Ийи 2. Е. Танова. Эдилелдин ээзинде. Ч. Ондар.	Оореникчи кижини эт-севин канчаар эдилээрин билиндирип ооредир.	Чир шон душкен.Харааданчы мугурутты,аткаар
Чылдын уелери.			
4	Куску аргага.О. Сагаан-оол.	Бойдус чурумалы(пейзаж) дээрге бойдустун каас-чаражын,оон чылдын уезинин аайы-биле оскерлишкиннерин чуруп коргускенин билиндирер.	Мыйгак-хараганнар,шырышлы берген,ожукталып, дагар,уруннеп чиполурган,кургам. к
	Кайгамчыктыг картошкам. Э. Кечил-оол.	Шулуктун утказынга дууштур уругларны ногаа аймаанга унелелин деткиир,билиндирер.Картофель болгаш оске-даа ногаа аймаан остуруп,оон эки дужудун ажаар дизе.ажылгыр болур чорукка	Хавыяалыг,анмаар, ннээр.

		чанчыгарын сагындырар. Ногаа аймаан болуктеп ооредир.	
5	Кыштын тыныжы. Ч. Ондар.	Эпитет дээрге чувенин уран-чечен тодарадылгазы-дыр деп билиндирер. Шулуктун утказынга дууштур орай кузун бойдуска оскерлишкиннерни, орай кустун демдектерин билип ап, амылыг бойдусту хайгаараарын билиндирер.	Бысканнап каан кыржан, доозун, казыгы, додуккан, челбилээр.
Эки кылган ажил-элеп-читпес алдар.			
	Шартылаа-биле кымыскай. Ю. Кюнзегеш.	Басня дээрге бир-ле чувени угааткан кыска шулук чогаалы, оон солгу одуруглары сургаалдыг уткалыг боорун билиндирер. Басняда кижилерни дириг амытаннар, куштар, курт-кымыскайктар, ыяштар, чечек-унуш солуп турарын билиндирер.	Ширик, ширен падыга дег, шивит, чанчанмашаан, дужук чок.
6	Ажыл. Ю. Кюнзегеш.	Кижинин амыдыралыга куш-ажылдын ужур-дузазын билиндирер. Куш-ажылды хундулээр, ажил кылырынга чуткулдуг болур чорукка кижизидер. Ада-иелеринин, торелдеринин кайда ажилдап турарын, оларнын тускай эртеминин болгаш ажылынын дугайында оореникчилер-биле чугаа кылыр.	Дек, шуутсунер, уул
	Арзылан биле пар. О. Сувакпит. Салаалар. О. Сувакпит.	«Эки кылган ажил-элеп-читпес алдар» деп улегер домакка даянгаш бо шулукту билиндирер.	Саадавыткан, кедиз Хевилээн
7	Класстан дашкаар номчулга. Хойжулар Л. Чадамба.	Чайгы дыштанылга уезинде кылып турган ажилдарын сактып чугаалажыр.	Кыйтынайнып.
Хоктуг уjurалдар, солун болуушкуннар.			
	Мыйыт. К-Э. Кудажы.	Бойдуста солун уjurалдар, болуушкуннары сонуургап эки, багай чуулдерин деннеп анализин кылырын кижизидер. Бойдуска хумагалыг болурун кижизидер.	Удаажыраан, Чоп, оннар, ооска, моондак аш, аткак, тыртпа.
8	Уттунмас тоорук.	Бойдуста солун	Ийлейти-

	С. Сурун-оол.	ужуралдар,болуушкуннары сонuurгап эки,багай чуулдерин деннеп анализин кылырын кижизидер. Бойдуска хумагалыг болурун кижизидер.	ле.чогдур,хеверти, езин мунупкан.хыйыра кырында.
Бойдустун чажыттары.			
	Алдын шынаа. М. Пришвин. Чогум чул ол, уруглар? С. Комбу	Часкы бойдушту хайгаарап,оон онзагай чараш демдектерин эскерип билиринге,ону сетктл-сагыштын хайныышкыны-биле шингээдип алырынга чанчыктырар.Чурттап турар черинин бойдузун эскерип,анаа ынак болурунга кижизидер.Эм унуштер- биле таныштырар. Уругларнын логиктиг сайзыралын сайзырадып шулук тывызыктарны тыптырып ооредир.	Алдынналган,оорта хавырылдыр тырты ап-тыр. Хараача,эгендири турган
9	Хек. С. Сурун-оол. Куш дугайында тоол чогаадыг.	Кижиде бойдустун ээзи болганында,ол бойдуста бар бугу-ле дириг амытаннарны камгалаар,кадагалаар чорукка болгаш оларны кээргеп,дуза чедириксээр хооннуг болурунга уругларны кижизидер.Тывада бар куштар-биле уругларны таныштырып,куштарнын онча-менди,айыыл чок чурттаарынга,ковудээринге авторнун	Оле,данды кара хойлар,сиртти куду,кертилек,бозу укурупкан,боралды
	Хыналда ажил.	Номчулгазынын темпизин хынаары.	
10	Кушкаштарнын медээзи. Г. Скребицкий.	Кышкы уелерде куштарга кижилернин ачы-дузазы херек деп чувени билиндирер.	Ээртинип бадып ту
Чылдын уелери.Аккыр харлыг кыжым.			
	Кыш. Б. Ховенмей. Кыш дугайында чогаадыг.	Уругларнын хуузунда хайгааралынга болгаш шулуктернин утказынга ундезилээш,кыштын онзагай демдектерин,оон болуушкуннарын шингээдип ап,кыш дугайында уран-чечен бодалдарны сактып алырын билиндирер. Кышкы оюннар дугайында чугаа чорудар.	Думаалайлап каан да ышкаш,хону,энчен
11	Кыштын шулукчuzu.	Кышкы уенин дужуп турар баштайгы	Манган,хайгыыл,о

	М.Кенин-Лопсан.	хуннерин хайгаараар кылдыр кижизидери.	к хар.
	Кыш. А. Пушкин.	Очулдурукчу дээрге бир дылда носке дылче очулга кылыр кижидээрзин билиндирер.	Хевистелдир,чатты берген,соок чайнаа
12	Харжыгаш. М. Кенин-Лопсан.	Риториктиг айтырыг(айтырыг – домак)-айтырыг хевирлиг бодалды илереткен-даа болза,харыы негевес айтырыг-домак,чуге дээрге харыызы шуут чок азы анаа чангыс эвес харыыны берип болур.	Самнай арак.
	Ак кодан. Л. Толстой.	Дириг амытаннарны кээргеп билирин,оларга ынак болурун кижизидер.	Бусталчак,улаачы,хут,ыржым-на чуве
13	Соок-Ирей. Л. Чадамба.	Чаа чылда кымнар байырлалга белектиг келирин чуу дээш байырлап турарын билиндирер.	Имир.
Бойдуска хумагалыг болуулу!			
	Оскус ангыр.М. Кенин-Лопсан.	Бойдус деп чул дээрзин билиндирбишаан,кижи-торээн бойдузунун ээзи,оон камгалакчызы болур.Долгандыр турар бойдустун каас-чаражын,бай-байлагын,дириг амытаннарга хумагалыг болурун кижизидер.	Кыйыг,ангыр,ээтпе черге,уюкталдырын ан.
14	Хурээлелди камгаланар! Ч. Кара-Куске.	.Долгандыр турар бойдустун каас-чаражын,бай-байлагын,дириг амытаннарга хумагалыг болурун кижизидер.	Хурээлел,тотчеглек,шеглиг,арбыдазын выралдыг.
	Эмнеп алган. О. Сувакпит.	Дириг амытаннарга хумагалыг болурун кижизидер.	Ондап-остаар.
Авторлуг тоолдар.			
15	Сагынгыр куске. С. Пюрбю.	Тоолдун ниити утказынга ундезилээш,автор номчукчуга чуну коргузер бодаанын,кажар,оптуг,угаанныг болурун кижизидип турарын таныштырар.	Кырлан,ой,чик,хене едип,айылдынар,дмай.
	Угаанныг куске. С. Маршак.	Уругларны мерген угаанныг болурунче кижизидер.	Читкелепкеш,чаннь шангыр,чогум (унгур),мортук,улччорааш.

16	Кажар диин. С. Пюрбю. Оптуг Чыккылаа. С. Пюрбю.	Тоолда маадырларнын эки,багай талаларын сайгарып билирин кижизидер.	Чекпе,озен,суккуру аш. Оптуг,орзагар оптап
	Хыналда ажыл.	Темаларга тест.	
17	Бодаган. Т. Кызыл-оол.	Тоолда маадырларнын эки,багай талаларын сайгарып билирин кижизидер.	Бора-тоолай,баары кадыр,тала.
	Багай чанчыл. Т. Кызыл-оол	Тоолда маадырларнын эки,багай талаларын сайгарып билирин кижизидер.	Дазырга,чолдур,кы ыла берди,овуузуннала мегеленир.
Торээн чуртум камгалакчылары.			
18	Шолалаканым. Э. Кечил-оол.	Торээн чуртун кымдан азы чуден камгалап турарын болгаш дайын хуннериде бистин Шериивистин маадырлыг чоруун,оларны чуу дээш демисежип чораанын билиндирер.	Халажып кээп турар,хайлыг чуве,эргин,мугулай мны,карак албайн,биеэ-ле,чи шон кылдыр,лект мурнай,дыргын барган.
	Ийи алышкы. А. Барто.	Ог-буленин кежигуннеринин аразында эп-найыралдыг болурунга,оларнын аразында бот-боттарын хундулежип чанчыгарынга уругларны кижизидер.	Шинель,шинник,шуулда,хоолааш,стан ,взвод.
19	Бистин проективис. «Бистин ачаларывыс (акыларывыс))- Ада-чуртувустун камгалакчылары.»	Бодуну ног-булезинде шериг албанын эрттирген кижилеринин дугайында билигни кылыры.	
Улус аразындан ие кара чымчак.			
	Ием холу.Б. Ховенмей.	Ие кижинин ишчи-шевер,буян-ачылыг,чылыг-чымчак холунун,ажы-толунге сагыш човаашкынынын,ачы-дузазынын дугайында билиндирер.Иелерге хундуткелди кижизидер.	Чучаан.
20	Ававыс чокта. С. Тока.	Авазы-биле уругларнын аразында быжыг найыралды,авазынга толунун чоргааралын,аваны толу дээш сагыш човаашкынын унелеп,оон чижээнге	Хулбус,кара шаар,ужалаан.дуга дег,чалбырыыр,чен и.

		уругларны кижизидер. Рольдар аайы-биле номчудуп ооредир.	
	Ава созун дыннава ска. Э. Кечил-оол.		Эзим, чингиртилик, жур, кужурзураан, унур, кагжаан, ша-да четпээн, энчкп алган, хорум, куйга чаштар, бел чер, согаярган.
Чылдын уелери. Хоглуг чазым.			
21	Онза уе. О. Саган-оол.	Чогаалдын утказын барымдаалап, частын онзагай демдектерин эскерип билирин ооредир. Частын айларын ададыр. Айларнын тус-тузунда онзагай демдээн, ылгалын чугааладыр. Чогаадыкчы ажил кылып ооредир.	Хайындырып кээр
	Часкы тарылга. Л. Чадамба.	Кижилернин часкы куш-ажылын уруглардан айтырып, амыдыралга ажыглаарынга белеткээр. Рольдап номчудуп ооредир.	Хун хоореп келгенде, сеялка, ту аг.
Улустун аас чогаалы. Тоолдар.			
22	Чыраа кулун.	Тоолдарнын хевирлери-биле таныштырар. Кулун база бору кижилернин кандыг аажы-чанын коргускенин таныштырар. Уругларны болукке рольдар аайы-биле чаргаш, номчулга чарыжын эрттирер.	Саяк, чыраалаар, чер, ядараан, тавангай ыйгырып коргеш.
	Хам бору биле Шинчээчи бору.	Диригжидилге деп чул, оон-биле таныштырар уругларны. Тоолда кандыг уран-чечен органы ажыглаандыр уругларга тыптырып, деннеп билиндирер. Рольдар аайы-биле номчудар.	Сувай, хырын быжы биле, кавырыктанып емелеп.
23	Хараган бажында дук.	Анаа тоолдар кижинин амыдыралында болуп турар чуулду коргузер деп билиндирер. Тоолду анализтеп билирин ооредир. Тоолду рольдап аянынг ночудуп оорелир.	Кулунун салыптар, боттарынын аайынга киришпейн.
Бистин бичи оннуктеривис.			
24	Мени таныыр. К.	Чурумал дээрге чувелернин онзагай	Шашкактап, лаалы

	Ондар.	демдектерин айтып тургаш,сос-биле чуруп коргузерин таныштырары.Азырал дириг амытаннарынга ынак оларны шын ажаапбилирин ооредир. Шулукту аянныг номчуп ооредир.	аар,шанчок,хоогле р.
	Сайдаяк. С. Комбу.	Чурумал дээрге чувелернин онзагай демдектерин айтып тургаш,сос-биле чуруп коргузерин таныштырары.Азырал дириг амытаннарынга ынак оларны шын ажаапбилирин ооредир. Шулукту аянныг номчуп ооредир.	Сайдаяк.
25	Оол биле кушкаш. О. Саган-оол.	Оолдун биче сеткилдиин,дузааргак чоруун сайгарып кижизидер.Чогаалды оон утказынга дууштур ун аяннын оскертип тургаш номчудуп ооредир.	Ковайтып келген,былдагылап оргаланып.
	Элик оглу. О. Саган – оол.	Оолдун биче сеткилдиин,дузааргак чоруун сайгарып кижизидер.Чогаалды оон утказынга дууштур ун аяннын оскертип тургаш номчудуп ооредир.	Оон кавыызы,ак баглап каан,доруг,арны чырый хона бергеш,оваарымча. г,тувексиндирбес
Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар.			
26	Дуза дилээн адыг.(Тоогу чугаа)	Тоолчугу чугаада диригамытаннар безин угааныг,биче сеткилдиг деп чувени коргускенин сайгарып ооредир.Аянныг номчуп ооредир.	Догеленип орган,ыстаар,чарты
	Аскыр Дагаа чуге дан бажында алгырар апарганыл?(Тоолчург у чугаа) Дээлдиген уну.(Тоолчургу чугаа)	Тоолчургу чугааны сайгарып ооредир,чуге аскыр дагаа дан бажында алгырып олурарын	Алдын- Лоос,чала Хайырлап корунер,киштээр
27	Хыналда ажил.	Номчулгазынын темпизин хынаар.	
Ойнаксанчыг оюннарым.			
	Чылгылаар мен. Ч. Кара-Куске.	Амыдыралга толептиг кижиге бооп хевирлеттинеринге,ажыл-агыйга чанчыгып оореннинеринге оюннарнын ужур-дузазын,салдарын билиндирери,оюннарда езулалдарны болгаш сагыыр ужурларны	Хулбус мойнаа,сыдым.

		шингээтирери.	
28	Чунгу. Ч. Кара-Куске.	Кышкы оюннар-биле таныштырар, оларнын кадыкшылга ужур-дузазы н билиндирер.	Харлыктыр, бары калар, каргаттынды
	Таныжылга. А. Шоюн.	Эш оору-биле эп-найыралдыг, эвилен ээлдек болурун кижмзидер.	Шугулдаан, элдепси бергеш.
Кижин болуру чажындан.			
29	Шериг-оолдун олчазы. С. Сурун-оол.	Уругларнын бичиизинден –не куш чедиптери куш-ажылга оорелири, ада-иезинге кузелдии-биле дуза кадыптары, кежээ бооп чанчыгарынын эге базымнарын ундезилээри.	Девээлеп чыткан, челдирип, л ту куду, кырлан артындан, сарыг кастыктыг, тогду, как к хая, оранып.
	Алышкылар. Ч. Кара-Куске.	Уругларнын бичиизинден –не куш чедиптери куш-ажылга оорелири, ада-иезинге кузелдии-биле дуза кадыптары, кежээ бооп чанчыгарынын эге базымнарын ундезилээри.	Шашкактаар, ой тон, аспан, хокпангы аан.
30	Чаан болгаш Моська. И. Крылов.	Басня чугле шулук тургузуглуг эвес, а чечен чугаа (проза) хевирлиг база болурун таныштырар.	Моська, хаая, хайнь чораан. содаа ээреп., бардам.
	Ошку биле Бору. (Басня) Л. Толстой.	Угаанныг, бурунгаар бодалдыг болурун кижизидер. Аянынг номчудуп ооредир.	Чалым тии, оргу.
Оске чоннарнын аас чогаалы.			
31	Ыят чок крокодил. (Кхмер тоол)	Эки кылган чуулду унелеп билир кылдыр кижизидери.	Кхмер, харыксыраан ожудур.
	Ийи элчиген. (Кыргыз улустун толугу)	Эш оору-биле олчазын улежип билирин кижизидери.	Буруп, дунааргай, ээ ек, девиржи иир, хуг йыраан.
Чонум чаагай езу-чанчылдары.			
32	Танды кежи. К-Э. Кудажы.	Торээн черинин ыдыктыынын болгаш кижинин анаа хумагалыг хамаарылгазынын езулалдарынын дугайында билиндирер. Кижин болгаш бойдустун холбаазын уругларга билиндирип, бойдусту дамчыштыр толептиг мозу-будушке, патриотчу чорукка кижизидеринин аргаларын болгаш ужурларын тайылбырлаар.	Шет, дешпилдир, ша далап кагды, сузуглел, чар

	Мунгашталган балыктар.М. Кенин- Лопсан.	Бойдуста дириг амытаннарга кижинин хамаарылгазынче болгаш чоннун бурунгу езулалдарын авторнун бижип коргускенинче угландырал.	Оймак,мадагар пош,кылама дош,мугулдур чер,дунчулаар,кош- адыштап,чаларады
33	Артыш. Е. Танова.	Тывада эм оъттар-биле таныштырып,оларга хумагалыг,камныг болурун кижизидер.	Авыралдыг,бачыт хай,сулде.
Чылдын уелери. Чараш чайым.			
	Каас уе. Л. Чадамба.	Шулук утказын барымдаалап,чай келгенин,оон онзагай демдектерин билиндирер;торээн черинин каас- чараш бойдузун магадап,анаа камналгалыг болурунга уругларны кижизидер;чайгы ажил-ишке улуун киирип,ада-иезинге дузалажыксаар кузелдиг болурунга белеткээр. Чайнын айларын ададып ооредир.	Шиник,чингир,колх чулар.
34	Чодуура. С. Сурун-оол	Часкы тарылга дугайында боттарынын кылган ажилдарын унелеп,чарашсынып билирин кижизидер.	